

liberaal van aard is. Na deze erudiete uiteenzetting volgen een drietal minder geslaagde bijdragen die het nationale gevoel in het Zuiden belichten. J. Stengers poogt in 'La genèse du sentiment national belge' (237-251) aannemelijk te maken dat er sinds 1585 langzaam een Belgisch nationaal besef gegroeid was dat ook in 1830 nog geen onderscheid in Vlamingen en Walen kende (247, 251). J. Stiennon daarentegen ziet al in de Bourgondische periode een Waalse identiteit verschijnen (259). Hij beschrijft deze ontwikkeling in 'Le sentiment national wallon' (255-267), een meer polemische dan wetenschappelijke bijdrage. W. C. M. Meyers sluit dit driemanschap met 'Het Vlaams nationaal gevoel' (269-279) dat, zoals hij waarschuwt, een persoonlijke interpretatie van het bewustwordingsproces van het Vlaams nationalisme is (269). Hij schetst de taalstrijd in de negentiende eeuw, de oprichting van een Vlaamse nationale partij na de eerste wereldoorlog en de controversiële rol die de Vlaamsnationalisten in de tweede wereldoorlog gespeeld hebben.

H. van Velthovens bijdrage 'De Belgische identiteitskrisis en de groei van het kommunautaire machtsconflict' (281-292) sluit de bundel af. Deze gedegen uiteenzetting werpt licht op de polemieken van de beide voorgangers. Hij verhaalt hoe de Walen vanaf het begin negatief stonden tegenover 'Un Belge complet' dat twee talen diende te beheersen, maar evenzeer tegenover eentaligheid per regio. Zo werd het Vlaamsnationalisme geboren dat op zijn beurt de Waalsnationale beweging tot gevolg had. Beide bewegingen werden en worden gekenmerkt door dezelfde tweeslachtigheid: of strijden voor de eigen groep binnen een Belgische staat of strijden voor autonomie.

Tot slot kunnen we opmerken dat het een niet onaardige bundel is voor wie niet geheel thuis is in deze materie. De bijdragen, alle gevolgd door een samenvatting in het Engels, zijn over het algemeen handboekachtig en bieden niet veel nieuws. De kenner had echter meer verwacht.

M. G. M. Witlox

L. Blussé, *Strange Company. Chinese Settlers, Mestizo Women and the Dutch in VOC Batavia* (Dissertatie Leiden 1986, Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde CXXII; Dordrecht: Foris Publications, 1986, xiii + 302 blz., f 37,10, ISBN 90 6765 2113).

Strange Company, dat tevens als dissertatie verdedigd werd, is een bundel essays die, op twee na, eerder verschenen in tijdschriften en verzamelwerken. De opnieuw verschenen artikelen werden grondig herzien; dit feit en dat ze nu in een boek zijn opgenomen rechtvaardigt de heruitgave.

De essays bestrijken de ecologie van Batavia en ommelanden, de picis (een muntje van lood en koper), de ondernemingen van de Chinees Jan Con, het toezicht van de VOC op de Chinezen in Batavia en omgeving, de Chinese jonkenvaart op Batavia en vrouwelijke mestiezen, echtgenotes van VOC-employés. In deze veelheid van onderwerpen is allereerst Batavia een verbindend element, maar doordat Batavia, in 1619 gesticht als centraal rendez-vous voor het VOC-handelsnetwerk in Azië, wat bevolking aangaat uitgroeide tot een Chinese koloniale stad, lopen de bestuurlijke en economische betrekkingen tussen de VOC en de Chinezen daarnaast als een rode draad door de essays. In de laatste twee artikelen komen de gezellinnen van de VOC-dienaren naar voren: hun mestiezenvrouwen. Hoewel Chinezen en mestiezenvrouwen door Blussé op vindingrijke wijze zijn samengebracht onder de categorie *strange company* breekt de

rode draad langs de Chinezen naar mijn smaak in deze essays af. Omdat ze bijzonder aardig en illustratief zijn, had ik ze toch niet willen missen.

In de introductie tot zijn bundel geeft Blussé zich rekenschap van de historische processen die hij eerder in zijn artikelen bestudeerde. Het zijn sociale verandering en meerzijdige accommodatie. Door aandacht te besteden aan veranderingen in de sociale relaties ontkomt Blussé aan misleidende stereotypen. Hij karakteriseert Batavia als een plurale samenleving *avant la lettre*. In zijn bundel komen drie segmenten aan de orde: de VOC-dienaren, hun mestiezenvrouwen en de Chinezen.

Het eerste essay neemt à la Braudel de geografie bij de kop. Toch was de ecologie van Batavia en ommelanden niet statisch. Na 1680, toen de tweede verdedigingslinie van fortjes in een straal van 20 km rond de stad was aangelegd en binnen deze halve cirkel veiligheid garandeerde, werden daar suikerrietvelden aangelegd. Deze velden moesten geïrrigeerd worden en er was hout nodig om de suiker uit het riet te koken. Het resultaat was desastreus: er stroomde minder en nu vuil water naar Batavia; het achterland buiten de tweede linie werd ontbost. Deze ecologische ramp door mensenhand correleert met de stijging van het sterftecijfer na 1733. Dit tweede gegeven bewijst weer eens hoe nodig exact historisch onderzoek is. Voordien werden er allerlei oorzaken aangevoerd voor de ongezonde omstandigheden in Batavia zonder dat precies vastgesteld was, wanneer het sterftecijfer significant steeg.

Na de ecologie volgt de economie; om precies te zijn geldcirculatie. Het slechte geld, de picis, een muntje van lood en koper dat door de Chinezen werd aangevoerd, verdreef het goede geld van de compagnie. De broosheid van de picis maakte haar tot een onzeker bezit, waardoor de omloopsnelheid werd opgejut. Dat brak de interne markt open en trok handel naar Batavia.

Blussé houdt van geschiedenis met een persoonlijk gezicht. Historische processen mogen hem boeien, maar hij komt pas echt op dreef wanneer hij personen schildert. Het levensverhaal van de ondernemende Chinees Jan Con — zo figureert hij in de VOC-stukken — geeft van binnen uit een tastbaar beeld van het functioneren van de Chinezen in Batavia. Zij opereerden tussen drie polen: hun eigen gemeenschap, het VOC-bestuur en hun land van oorsprong China.

De Chinezen floreerden in Batavia en Batavia floreerde dankzij de Chinezen. Onder de strikte controle van de VOC, wisten de Chinezen hun eigen belangen te behartigen als handelaren in het groot en klein, als afgezanten naar Indische hoven, als projectuitvoerders van stadswerken. In hoofdstuk V verklaart Blussé waarom de harmonie in 1740 zo wreed verstoord werd: de Chinezenmoord. Zolang de kapiteins van de Chinezen gesteund door de VOC hun gezag in de stad over hun mensen konden handhaven ging alles goed, maar toen er vooral na 1685 veel ook pas aangekomen Chinezen in de ommelanden in de suiker gingen werken en de VOC meende hen zelf te kunnen besturen, werd het gezag van de Chinese kapiteins ondermijnd: het ging mis. De crisis van 1720 in de suiker door de concurrentie van de Westindische suiker zette de Buiten-Chinezen zo onder druk dat zij agressief werden tegen hun afnemer en tactloze bestuurder: de VOC. De blanke en half-blanke bewoners van Batavia voelden zich bedreigd en gingen over tot een wilde slachtpartij onder de Chinezen.

De oorspronkelijke reden van de komst van de Chinezen naar Batavia was de jonkenvaart. Hoofdstuk VI, met 59 pagina's het op één na langste essay, analyseert aan de hand van de theorie van Tien Ju-Kang dat de jonkenvaart door de wurggreep van het kapitalisme ten onder ging, deze Chinese vaart in drie perioden: opkomst (1619-1680), bloei (1680-1740), stagnatie en verval (1740-1795). In dit artikel, dat hier voor het eerst verschijnt, zijn structuren en processen mooi doorengeweven. Het had best tot een boek kunnen uitgroeien.

De laatste twee artikelen gaan over de mestiezenvrouwen van VOC-dienaren. In het ene wordt

geschetst hoe ambtsdragers van de kerk deze vrouwen opvoedden tot een protestants-christelijke levenswandel en hen op die manier integreerden in de 'Hollandse' gemeenschap te Batavia. Het andere artikel — hier voor het eerst verschenen — verhaalt de strijd van Cornelia van Nijenroode, een Japans-Hollandse, die in tweede echt haar aanzienlijke privé vermogen uit de handen van haar Nederlandse echtgenoot probeerde te houden. Blussé rangschikt dit artikel onder het 'life and times'-genre. Toch overheerst het 'life'-element mij iets te veel. Blussé is duidelijk getroffen door het dappere verzet van zijn heldin tegen de hebzucht van en de vernedering door haar man. De observaties van meer algemene strekking maken een enigszins plichtmatige indruk. Met tevredenheid en waardering noemt Blussé Cornelia tenslotte *otemba*, de Japanse verbastering van ontembaar.

De bundel is voorzien van een lijst van termen, van zeer functionele eigentijdse afbeeldingen, literatuuropgave en drie soorten indices. Blussé toont er mee een enthousiast historicus en beeldend stylist te zijn.

H. K. s'Jacob

E. J. M. van Eijl, ed., *L'image de C. Jansénius jusqu'à la fin du XVIIIe siècle. Actes du colloque, Louvain, 7-9 novembre 1985* (Bibliothecaephemeridum theologicarum Lovaniensium LXXIX; Leuven: University Press, Peeters, 1987, 258 blz., Bfl250,-, ISBN 90 6186 247 7).

De Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium heeft in de laatste jaren reeds enkele publikaties uitgebracht die het jansenisme behandelen. Zo verschenen in 1982 onder redactie van Van Bavel en Schrama de 'mélanges' van Lucien Ceysens, de nestor in de Nederlanden van de studie van het jansenisme en in 1987 een door Ceysens en Tans samengestelde studie over de constitutie Unigenitus. Ter gelegenheid van de 400ste geboortedag van Jansenius organiseerde het Leuvense centrum voor de studie van het jansenisme in 1985 een colloquium, welks vijftien bijdragen de inhoud van deze nieuwe bundel vormen.

Het gaat in deze bijdragen om 'het beeld van Jansenius' in verschillende betekenissen van het woord: ten eerste het beeld dat 'jansenianen' (persoonlijke bekenden van Jansenius) van hem hadden, vervolgens om het beeld dat 'jansenisten' (aanhangers van zijn denken) zich van hem vormden en tenslotte om afbeeldingen van Jansenius. De voorstelling die zijn diverse bekenden en volgelingen en ook tegenstanders van hem hadden waren uiteraard zeer uiteenlopend, naar gelang de persoon die zich een beeld van hem vormde: orthodox, piëtistisch, romantisch, of het omgekeerde daarvan. Een nogal ruime 'Wirkungsgeschichte' van Jansenius dus, zoals ook uit de bijdragen zelf blijkt.

Het voorwoord verdedigt het feit dat de bijdragen wel wat erg uiteenlopend zijn, en van ongelijke kwaliteit. Bovendien vinden we in de ene bijdrage nogal eens wat (met name biografische) informatie die in de andere ook weer wordt geboden. Dat is het risico van een colloquium over één persoon, waarvan de bijdragen niet (van tevoren of achteraf) op elkaar zijn afgestemd. Daardoor is het geen onverdeeld genoegen om alle bijdragen achter elkaar te lezen — iets wat overigens doorgaans alleen recensenten doen. In het voorwoord wordt tenslotte gezegd dat één bijdrage nogal stevige tegenspraak ondervond op het colloquium zelf, desalniettemin zijn alle teksten ongewijzigd afgedrukt. Of dit nu verstandig was?

De rij van sprekers wordt geopend door M. van Meerbeeck, die ons informeert over de beeldvorming inzake Jansenius bij degenen die zijn geschiktheid voor de benoeming tot